

JANA NECHUTOVÁ

RANÉ REFORMNÍ PRVKY V „APOLOGII“ KONRÁDA WALDHAUSERA

Mezi předchůdci M. Jana Husa, jak je určil a označil František Palacký, stojí chronologicky na prvním místě Konrád Waldhauser. Na rozdíl od díla jeho spolupracovníků a pokračovatelů Milíče z Kroměříže a Matěje z Janova nebylo Konrádovo dílo dosud dostatečně zhodnoceno. Nepatrná pozornost byla zatím věnována jádru jeho učení, Konrád Waldhauser bývá považován za obratného a úspěšného kazatele a za mravokárce. Autoři, kteří se zabývali učením Milíče z Kroměříže a Matěje z Janova, dospěli po rozboru jejich spisů k závěrům, že u obou — u každého zvlášť — lze v zárodcích najít obsah pozdějších husitských čtyř artykulů.¹ Leží dogmatický základ české reformace v některém ohledu snad již i v díle Waldhauserově? Eduard Winter² se ve svém spise o českém tzv. raném humanismu doby Karla IV. pokusil zařadit i Konráda do duchovního proudu této historické epochy, který se formoval u nás pod vlivem italské renesance (Petrarka, Cola di Rienzo) kolem postavy biskupa a kancléře Jana ze Středy, a jež Winter nazval „Frühhumanismus“; chápe Konráda jako rané humanistickou osobnost, typického reformního augustiniána této doby (Konrád opravdu byl členem řádu augustiniánských řeholníků kanovníků a mnohé jeho reformní názory patrně s touto skutečností souvislost mají) a eo ipso jako příslušníka české varianty hnutí „devotio moderna“.³

¹ *Vilém Herold — Milan Mráz, Jan Milíč z Kroměříže a husitské revoluční myšlení, Filozofický časopis XXII, 1974, 765 — 785 (zde uvedena i další literatura);* též, *K dialektice ideových zdrojů a společenského působení českého filozofického myšlení doby předhusitské, Filozofický časopis XXIV, 1976, 721 — 752; zvl. str. 735.*

² *Frühhumanismus. Seine Entwicklung in Böhmen und deren europäischen Bedeutung, Berlin 1964, str. 79 — 86.*

³ *Těmto názorům, jež po Winterovi ať už s rezervami nebo bez výhrad opakují někteří další historikové, jsme věnovali pozornost ve studii Konrád Waldhauser a myšlenkové proudy doby Karla IV., otištěné ve SPFFBU, B 26 — 27, 1979 — 80, 51 — 57, na niž tento článek přímo navazuje. K problému „devotio moderna“ a Waldhauserova případného vztahu k tomuto hnutí viz zejména *Johanna Schreiber, Devotio moderna in Böhmen, Bohemia 6/1965, 93 — 123; Johanna Girke-Schreiber, Die böhmische Devotio moderna, Bohemia sacra, Düsseldorf 1974, 81 — 91. Práce Girke-Schreiberové uvádíme i proto, že její rozbor Waldhauserových názorů vychází stejně jako naše především z jeho Apologie.**

dominikánů (str. 18): „Et subjunxit: Si aliquis est, qui presumat contradicere, veniat ad me et ego ostendam sibi in scriptis et probabo...“ a v odpovědi na žaloby augustiniánů v otázce, týkající se sporu minoritů s kurií za papeže Jana XXII. o Kristovu chudobu (str. 18, 35): „Hoc promitto fratribus ordinis mendicantium per praesentes, quod quicumque fuerit ex eis primus, qui ostenderet mihi ex scripturis canonicis Christum mendicasse, cuius rationes solvere non possum, dabo sibi...“ Není to ovšem ještě ten výlučný biblický princip, jak jej známe u Milíče z Kroměříže nebo u Matěje z Janova (u toho je ještě silnější než u Husa samého, aspoň v tom ohledu, že Janov cituje ve srovnání s Písmem jiné autority jen v nepatrném počtu). Konrád zachází s důkazem z Písma spíše jen v polemické praxi, jak je to běžné po celý středověk. Podstatné však je, že stejně jako u Matěje z Janova vede jeho vztah k Písmu jako k jediné pravé autoritě také k jediné pravé zásadě křesťanského života, nebo, chceme-li, jediné pravé zásadě lidské morálky, již Matěj nazval, „veritas prima“ (která má u Janova tutéž úlohu jako u Husa a husitů proslulé heslo „lex Christi“),⁹ tak také u Konráda vede zdůrazňování biblické autority k účtě, již Konrád chová vůči pravdě, „veritas“.

3. Slovo „veritas“ a výrazy jemu kmenově příbuzné se ve Waldhauserových textech vyskytují nápadně často. Jsou už na pohled blízká Janovovu pojmu „veritas prima“, je však třeba uvědomit si také rozdíl mezi nimi. U Janova se „veritas prima“ stala již filozofickou kategorií, zatímco Waldhauser tohoto pojmu užívá v běžném smyslu. Sledujme výskyt termínu v „Apologii“, a to opět nejprve v pasáži, obsahující žaloby dominikánů (str. 18): „... surrexit et dixit: Sciatis, karissimi homines, ego volui recedere, sed aliud venit mihi inter manus, quia sum arrestatus, de quo plus gaudeo quam in vita mea, quia nunc volo veritatem defendere et propterea paratus sum mori. Item dixit in alio sermone: Sciatis, quod nullus est in ista civitate veritatem (praedicans?, confitens?) ... (str. 19—20): „Item ... dixit: Attendatis, karissimi, cras est terminus, in quo debeo cum magistro ordinis pro veritate disputare, et ideo omnis, qui vult audire vel nescit veritatem, ille veniat, quia veritas vel omnino suppedabitur vel ad lucem deducetur.“ Tento výrok, jak jej uvádějí dominikánské žaloby, sice Konrád ve své odpovědi (str. 29—30) popřel, v tomto popření však nešlo o pojem „veritas“, nýbrž o to, zda Konrád vyzýval věřící k účasti na disputaci s představeným dominikánů. Rovněž v odpovědi na další článek, týkající se přípravy na diskusi s tímto Šimonem z Langresu, prohlašuje Konrád, že tehdy řekl posluchačům z kazatelny (str. 30): „... dudum dixi vobis, qui vellet loqui de veritate, statim pateretur adversitates.“ Žaloby dominikánů dále uvádějí (str. 20—21): „Item... dixit... Omnes sciunt, quod verax sum; quae deus mittit nuntium suum, certe sunt multi contra ipsum... Et iterum... allegavit illud Actorum VIII de Simone mago et dixit: Karissimi! Ille Simon humiliavit se licet fiete, sed isti (= simoniaci nostri) nullo modo permittunt se flectere, cum tamen sciunt se stare contra veritatem.“ A Waldhauserova odpověď (str. 32): „Respondeo, quod omnia illa dixi tamquam vera et adhuc constanter dico...“ — Že bylo už současníkům nápadné, jak často a v jakém smyslu užívá rakouský mnich termínu „veritas“, je patrné z ironických slov na konci úvodu k článkům, jimiž si na Waldhausera stěžovali

⁹ Jana Nechutová, Kategorie zákona božího a M. Matěj z Janova, SPFFBU E 12, 1969, str. 211—220.

jeho augustiniánští spolubratři (str. 22): „...videtur, quod evidens ratio convincat ipsum esse apostatam ordinis regularium, si non alterius ordinis sit apostata... Ergo attendat *veritatis amator*, sub quanto periculo ecclesia Pragensis permittat populi communitatem laborare“, na což Waldhauser odpovídá neméně útočně (str. 37): „Huic vero objectioni ymo verius odiose detractationi, qua dicunt *veritatis amatorem* attendere periculum populi Pragensis, quo sinatur (subaudi secundum eorum mentem) propter praedicationem meam laborare, respondeo, ut licet contradictio et iniquitas teste praesentium videri possit in omni civitate, *praedicata etiam in plateis reclamante veritate*, quia perversi difficile corriguntur...“ Mimo tyto případy, kdy spolu korespondují žaloba a odpověď, má autor „Apologie“ termín „veritas“ ještě na několika místech, jež na obraze jeho užití u Konráda již nic nemění (str. 23, 25, 32 aj.). Pročteme-li pozorně citované pasáže, vidíme, že slovo „veritas“ lze ve všech případech bez jakéhokoli násilí přeložit ekvivalentem „pravda“ a že Waldhauser tedy tento pojem nepovyšuje na filozofickou kategorii, jak jsme to viděli u Matěje z Janova. Navíc nelze zapomínat, že Matějova „veritas prima“ má evidentně zjiitelný platónský nebo přesněji novoplatónský původ, zatímco Waldhauser užívá tohoto slova pragmaticky. Jisté ale přitom je, že takto chápaná „veritas“ je pro Waldhausera ústředním pojmem jako zásada jeho vlastního učení a vůbec mravného života člověka a celé společnosti a že tedy funkční spoj mezi Waldhauserovou „veritas“, Matějovou „veritas prima“ a Husovou a husitskou kategorií „lex Christi“ nesporně existuje.

4. Posledním moderním autorem, který se Waldhauserovi speciálně věnoval, je rakouský historik Alfred Zerlik. Ve svých studiích¹⁰ ukazuje, že Konrádova kázání ovládají dvě hlavní myšlenky, požadavek důkazu z Písma a požadavek hluboké proměny života a vynikající kvality duchovních. Poněvadž je Konrád Waldhauser, jak zde již bylo řečeno ve shodě s dosavadní českou historiografií v úvodních odstavcích, především karatelem současných mravů a stavu soudobé společnosti, je skutečně postulát dobrého života jádrem všech jeho projevů. V „Apologii“ není tato stránka Waldhauserova učení tolik zdůrazněna, neboť se v ní jedná v první řadě o svatokupectví (ovšem i boj proti simonii je součástí snahy o mravní očistu společnosti) a je věnována boji s žebavými mnichy; o morálním stavu světského kléru zde tedy vlastně není řeč. Spokojme se proto v tomto odstavci namísto přímých citátů z Konrádova textu s tím, co říká literatura, v níž ostatně byl tento aspekt Waldhauserova reformního vystoupení dostatečně zhodnocen. Citujme Václava Novotného, který říká:¹¹ „Upozornil jsem již, jak zdůraznění vnitřního života nutně se obrací proti souvěké zevnějškovosti církevní. A Waldhauser tuto zásadu aspoň po jedné stránce domyslí, položiv zvláštní důraz na subjektivní kvalifikaci, na potřebu shody života s předpisy Kristovými vždy a všude. Z jeho úst zas a zase slyšíme výrok, že si nedovede představit dobrého kněze, aby nebyl zároveň a především dobrým člověkem. Ani tento požadavek nemizí od té doby ve hnutí našem, jen další rozvoj jeho můžeme sledovati. A v této souvislosti také jeho horlení proti okázalým pohřbům bohatých zní jako vzdálená předzvěst

¹⁰ Konrad von Waldhausen aus Oberösterreich, Jahresbericht 1959/1960 der Bundesrealschule in Linz; přepracováno vyšlo k 600. výročí Waldhauserova úmrtí pod titulem Konrad von Waldhausen, Linz 1970, Oberösterreichische Heimatblätter 1969, Heft 3–4.

¹¹ Náboženské hnutí české ve 14. a 15. století, I, Praha 1915, str. 64.

Schrift; 3. die Andeutung der hussitischen Kategorie „Lex Christi“ im Begriff „veritas“; 4. das Postulat eines Lebens nach dem christlichen Ideal und das Postulat der sittlichen Qualifikation der Geistlichen; 5. die Arbeit mit der Öffentlichkeit. — Dogmatisch relevant wurde jedenfalls diese Elemente erst im Werke der weiteren sogenannten Vorläufer von Hus, Milíč von Kremsier und Matthias von Janov.

Übersetzt von J. Munzar